

Joan VENY i Teresa CABRÉ (cur.)

Antoni M. Badia i Margarit: rellevància acadèmica, inquietud científica i servei a la llengua

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2022, p. 113-127

DOI: 10.2436/15.2500.01.5

El llegat de Badia a la lingüística: història de la llengua i gramàtica històrica

JOAN ANTON RABELLA
Oficina d'Onomàstica
Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans

INTRODUCCIÓ

El dia que la presidenta de la Secció Filològica, Teresa Cabré, em va comentar que en la jornada de commemoració del centenari d'Antoni M. Badia i Margarit hi hauria un apartat dedicat a la seva tasca en el camp de la història de la llengua i de la gramàtica històrica vaig manifestar-li que considerava que, més enllà que fos un fet lògic i coherent en el conjunt de l'obra de Badia, era una iniciativa molt necessària i oportuna.

Una opinió que avui continua essent el punt de partida d'aquesta intervenció: malgrat que Badia va dedicar una part significativa dels seus estudis en aquestes disciplines —en què ens ha deixat com a patrimoni una obra àmplia i amb aportacions molt rellevants—, creiem que en els darrers anys el seu llegat no ha tingut tota la repercussió que mereix.

En aquest sentit, hem pogut comprovar que a molts dels treballs i les tesis doctorals sobre lingüística històrica catalana més recents no s'hi tenen prou en compte els seus estudis, com si no hi hagués un coneixement adequat de la seva obra o que aquesta no hagués tingut la transmissió pertinent a les nostres universitats, com en el cas, per exemple, de la seva *Gramàtica històrica catalana*.

Segurament resultaria difícil de determinar amb precisió el perquè d'aquesta situació de desconeixement o de poca repercussió d'alguns dels seus treballs en aquestes disciplines; tanmateix, creiem que, més que per motius interns o de vigència d'aquests estudis, és possible que l'àmplia tasca que Badia ha portat a terme en altres camps hagi acabat eclipsant la seva aportació de caràcter històric.

I és que, com es pot constatar en aquesta mateixa commemoració, l'amplitud temàtica o pluridisciplinarietat dels seus estudis i la gran extensió de la seva obra

pot fer que sovint avui es relacioni Badia fonamentalment amb altres camps de la lingüística i que no es tinguin prou en compte les aportacions a la història de la llengua i la gramàtica històrica catalana, fins al punt que no es tinguin presents la recerca i les publicacions que va dedicar a camps concrets, com el dels primers textos de la llengua catalana.

I encara resulta més estranya aquesta situació perquè la seva obra, malgrat el seu gran abast, no ha quedat amagada o dispersa en articles apareguts a publicacions diverses i sovint difícils de recuperar,¹ sinó que contràriament compta, a més de publicacions on s'agrupen diversos treballs, com *Llengua i cultura als Països Catalans* (1964), *La llengua catalana ahir i avui* (1973) o el suplement número 6 de la revista *Anthropos*, de l'any 1988,² amb una magnífica edició de la Universitat de València de l'any 2004 titulada *Moments clau de la història de la llengua catalana*, un volum que, com ja n'assenyalava el curador, Antoni Ferrando, volia recollir «les seues contribucions més significatives a la història de la llengua, des dels orígens fins a l'actualitat. Un llibre que pogués ser presentat com un canemàs d'una *Història de la llengua catalana* que el Dr. Badia hauria pogut redactar» (Badia i Margarit, 2004, p. 9).

Precisament, el conjunt d'aquestes obres miscel·làniques més la seva gramàtica històrica (1951/1981) i els seus llibres sobre la formació de la llengua catalana (1981) i sobre les *Regles d'esquivar vocables* (1999) ens ofereixen una visió pràcticament completa dels seus treballs sobre lingüística històrica catalana, malgrat que no contenen tots els seus estudis, que són realment molt nombrosos.

Des del punt de vista cronològic i temàtic, Badia centra la seva tasca investigadora en uns períodes i en uns aspectes força concrets:

- La formació de la llengua i la distribució dialectal
- Els primer textos
- La llengua literària medieval
- L'humanisme
- La construcció d'una llengua moderna de cultura

Encara que com indica el títol del volum de la Universitat de València, *Moments clau*, podrien semblar aspectes puntuals, aïllats, en realitat hi ha unes línies mestres, una temàtica molt connectada; podríem dir, doncs, que hi ha unes constants perquè els seus estudis segueixen bàsicament dos eixos clarament marcats i diferenciats: el primer, la formació de la llengua i la constitució dels dos grans

1. «Els articles seleccionats no han estat escollits solament per la significació que puguin tenir [...], sinó també per un criteri pragmàtic: hem preferit d'incorporar-hi treballs que, per haver estat de difusió limitada, o publicats lluny de casa nostra, o apareguts a la premsa periòdica, avui no es troben gaire a l'abast d'estudiosos i estudiants» (Badia i Margarit, 2004, p. 59).

2. El número 81 d'aquella mateixa revista, del mes de febrer de 1988, també està dedicat a Badia, si bé en aquest cas són treballs d'autors que hi analitzen la seva obra.

blocs dialectals i, el segon, la codificació de la llengua catalana en uns moments històrics significatius.

El primer gran eix d'estudi de Badia és evident en el seu llibre sobre la formació de la llengua catalana (1981), però resulta més difícil de delimitar amb precisió en alguns dels altres treballs perquè, malgrat que poden estar dedicats a aspectes diferents (com el català arcaic a l'Alt Urgell), també es refereixen de manera significativa als motius pels quals el català presenta dues àrees dialectals diferenciades. D'aquesta manera, diversos estudis que no tractarien directament o exclusivament sobre la formació de la llengua i la partició dialectal, sí que contenen parts dedicades en aquest aspecte i Badia sovint hi torna a fer referència a l'acció del substrat i a les característiques de la romanització a Catalunya.

És un tema, doncs, que travessa fins i tot treballs que podrien semblar-ne allunyats, com és el cas de la recerca sobre dialectalismes a Ramon Llull.

El segon aspecte és més senzill de delimitar ja que Badia tracta sobre la recerca o l'establiment de models de llengua en diversos períodes: quan el català acceideix a l'escriptura; durant la plenitud medieval, és a dir, quan la llengua va ocupant tots els registres formals o cultes, en Ramon Llull, el *Llibre dels fets* o la Cancelleria Reial; al final de l'edat mitjana, quan la resta de llengües redacten les primeres gramàtiques i el català, en un context històric que comença a no ser-li favorable, mostra aquests intents de codificació en obres de caràcter correctiu, com les *Regles d'esquivar vocables*; i sobretot al començament del segle xx, amb la tasca normativitzadora.

I, encara que aquests són els períodes més estudiats, es pot comprovar que els pocs treballs històrics de Badia entre l'humanisme i la codificació moderna de la llengua catalana al començament del segle xx també tracten sobre les propostes per establir un model de llengua escrita o culta, com és el cas dels dos treballs dedicats a autors del segle xviii, a la gramàtica de Josep Ullastre i a les *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, de Baldiri Reixac.

1. LA FORMACIÓ ACADÈMICA I ELS PRIMERS TREBALLS

Els primers treballs de Badia palesen la formació romanística i l'orientació històrica, que, com veiem, no deixarà de ser present a la seva obra³ i en la seva tasca investigadora: en primer lloc, la tesi doctoral (defensada a Madrid el 1945 i publicada el 1947 com a *Anejo de la Revista de Filología Española*), *Los complementos pronominalo-adverbiales derivados de IBI e INDE en la península Ibérica*, dedicada a un aspecte teòricament general, hispànic, però que li permetia l'estudi de les formes catalanes, en què aquests pronoms han tingut més incidència que en

3. *El català i les altres llengües romàniques* (Badia, 1964b, p. 11-29).

les altres llengües; i poc després, ja essent catedràtic de gramàtica històrica castellana a la Universitat de Barcelona (des de l'any 1948), la *Gramàtica històrica catalana* (1951).⁴

Aquest treball pràcticament va coincidir amb la gramàtica històrica de Moll (1952) —fetes ambdues en paral·lel i sense que ho sabessin tots dos autors—,⁵ una situació que reflectia la necessitat⁶ de dotar el català d'aquesta eina fonamental per a l'estudi històric i científic de la llengua i que, com indica Ferrando (Badia, 2004, p. 16), «amb la publicació d'aquesta gramàtica, Badia contribuïu eficaçment a equiparar la llengua catalana amb les altres llengües romàniques en situació de normalitat cultural».⁷

El marc de la lingüística romànica va permetre a Badia estudiar la llengua catalana en aquell moment històric —amb un plantejament que presentava el català com a llengua pont a la Romània occidental enfront dels plantejaments hispànics per vincular-la amb les llengües hispàniques—, però també li va configurar una visió àmplia, romànica, del català des del punt de vista històric, que marcarà aquella primera època (en què va organitzar el VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica l'abril de 1953) i que acompanyarà també els seus treballs posteriors.

Els estudis dedicats exclusivament a aspectes de la gramàtica històrica són d'aquells primers anys (com «L'articulació de la c' en català primitiu, i la seva acció en el procés CE' > CI' (Complement a una llei fonètica catalana observada fa poc temps)» (1959-1960)), mentre que la seva investigació posterior se centrarà progressivament en la història de la llengua des d'un punt de vista extern a mesura que aquests estudis siguin possibles:

4. La seva *Gramàtica històrica catalana* de 1981 és la traducció de la de 1951 («hemos asistido a su reedición, sin más cambio que estar traducida al catalán», Colón, 1988, p. 50); com Badia mateix va assenyalar diverses vegades, la seva intenció era fer-ne una segona edició, que mai no va acabar de tirar endavant: «Una segona edició que, malauradament, ja no redactaria. Per sort, el meu llibre fou complementat, a penes passat un any, per un altre del mateix títol, obra de Francesc de B. Moll» (Badia, 2004, p. 37).

5. «Recordo amb emoció el dia que Moll i jo, dinant a casa meva, descobrírem que, ignorant-ho l'un de l'altre, havíem escrit sengles gramàtiques històriques: la meva es trobava en premsa; la seva, en l'etapa final de redacció» (Badia, 2004, p. 37).

6. «*La Gramàtica històrica catalana* (1951). Aquest era un vell somni, que datava dels primers anys quaranta, quan els estudiants de llicenciatura trobàvem a faltar tantes coses a la Universitat. Una d'elles, i no pas petita, era un manual de gramàtica històrica catalana» (Badia, 2004, p. 37).

7. Posteriorment, Ferrando (2016, p. 43) encara precisaria aquest aspecte: «Per a Badia es tractava de dotar el català d'una gramàtica històrica que fos homologable al manual que Menéndez Pidal havia dedicat al castellà i que situés el català al costat de les altres grans llengües romàniques, quan el règim franquista mirava de relegar-lo a un parlar casolà. En aquest sentit cal dir que ens trobem davant d'una obra ben digna per al moment en què va ser redactada i molt adequada per al públic a què anava destinada».

[Badia] s'inicià amb estudis d'història interna de la llengua i que acabà preferint els d'història externa. El canvi d'orientació tingué molt a veure amb un cert aflujament de la censura franquista a partir dels anys seixanta i amb la convicció que, amb els estudis de la comunitat lingüística catalana, podria contribuir millor a la reconstrucció nacional del país en un context polític advers. (Ferrando, 2016, p. 41)

En aquells primers anys ja iniciarà l'estudi de les *Regles d'esquivar vocables* —un veritable leitmotiv al llarg de gairebé cinquanta anys—, que culminarà, després dels tres articles dels anys cinquanta publicats al *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* (núm. XXIII, 1950; núm. XXIV, 1951-1952; i núm. XXV, 1953) i de nombroses referències en diferents treballs al llarg dels anys, en la publicació de *Les 'Regles de esquivar vocables' i «la qüestió de la llengua»* l'any 1999.

2. LA FORMACIÓ DE LA LLENGUA CATALANA I LA DISTRIBUCIÓ DIALECTAL

Bona part dels treballs sobre lingüística històrica de Badia incideixen, d'acord amb la seva formació, en temes bàsics de la romanística, com la formació de la llengua, la divisió dialectal (com es forma i quan comencen a aparèixer les primeres mostres de la variació diatòpica) o l'accés de la llengua romànica a l'escriptura. En aquest àmbit, Badia va centrar el seu interès en la relació entre la formació de la llengua i la distribució dialectal del català en dos grans blocs, el que considerava una bicefàlia de la llengua des del seu origen mateix.

Aquesta qüestió apareixerà repetidament en molts dels seus treballs i culminarà en el llibre *La formació de la llengua catalana* (1981), en què va proposar un replantejament de les hipòtesis que havien formulat fins aquell moment Manuel Sanchis Guarner i Germà Colón i de la informació que hi havia aportat l'arqueòleg Miquel Tarradell.

En aquest llibre Badia tractava un aspecte especialment complex i molt controvertit aleshores, tant l'origen de la divisió dialectal com la distribució de la romanització i els efectes dels substrats —un aspecte poc conegut i en què la informació arqueològica ha anat canviant progressivament la percepció del món preromà—, i va tenir una gran repercussió en una època en què hi havia una gran efervescència i interès per un tema que, com la determinació de la filiació gallo-romànica o hispanoromànica del català («El català, entre Gallo-Romània i Ibero-Romània» (Badia, 1964c, p. 31-51)), avui ha perdut molta força i sembla llunyà.

Aquesta qüestió serveix, a més, per reflectir una característica de Badia com a investigador, el seu paper com a activador —segurament avui es qualificaria més com a *dinamitzador* que com a *polemista*— de la recerca en alguns aspectes o temàtiques:

En fi, encara crec que hi ha molt camp per córrer [...], però ho dic sincerament: gràcies a tots els especialistes que hi han intervingut, els nostres debats seran inapreciables amb vista a una eventual prossecució del tema. La polèmica em féu feliç i crec que entre tots aclarirem aspectes importants respecte de la naixença de la llengua. [...] el meu assaig de 1981, com, encara, l'atractiva i apassionant discussió que els subseguí, fascinaran nous investigadors, els quals, prenent la torxa, arrodoniran una comesa que necessita d'ésser completada, matisada, afinada i millorada. Una vegada més: beneïts els errors que, en ésser discutits i contrarestats, fan progressar la recerca. (Badia, 2004, p. 46)

Antoni Ferrando a la sessió en memòria de l'any 2016 reprenia aquesta idea i remarcava precisament aquest aspecte provocador o engrescador de Badia,⁸ aquesta voluntat de generar un debat com a motor fonamental per a l'avenç de la recerca:

[...] un filòleg honest, en diàleg amb la comunitat científica, que proposa i rectifica [...]. I, en suscitar debats, l'animava una voluntat de diàleg, de cercar punts de trobada amb el contraopinant. (Ferrando, 2016, p. 42)

Com hem indicat, la formació de la llengua és un tema que Badia relaciona directament amb la partició dialectal del català i que connecta amb uns factors bàsics, com l'acció dels substrats o el grau de la romanització o, de manera més precisa, de la llatinització. És una qüestió que enllaça, doncs, amb el període inicial de la llengua romànica i amb les primeres mostres escrites d'aquesta en una documentació que havia estat exclusivament en llatí. Per aquest motiu, hi ha treballs que, malgrat que podria semblar que tractin sobre els primers textos, en realitat la romanització i la formació de la llengua en són l'objectiu principal, com en el cas de «L'Alt Urgell i el català occidental naixent» (2004 [1980, 1988]), «Sobre els elements medievals en la formació de la llengua catalana» (1988 [1983]) o «La llengua catalana mil anys ha: dues fronteres internes que no separen» (2004).

A partir de l'aparició de *La formació de la llengua catalana* (1981), Badia publica un treball en què repassa la reacció generada pel llibre («L'acció del substrat i la formació de la llengua catalana» (1988 [1984])), però sobretot serà a «L'origen de la llengua catalana» (2004 [1984, 1988]) i a «Entorn del concepte de "romanització"» (2004), que reprendrà aquesta qüestió. Aquests dos treballs i la «Lectio» també inclosa a *Moments clau* constaten que Badia, en els més de vint anys des de l'aparició del llibre de l'any 1981, havia anat canviant la seva percepció d'alguns

8. «un tema docent inevitable, que Badia, amb el seu llibre de 1981, havia aconseguit de fer-lo engrescador» (Ferrando, 2016, p. 45).

aspectes sobre aquesta qüestió,⁹ en què mai no havia deixat de pensar,¹⁰ però que en aquell moment exposaria de manera molt diferent: «es tracta d'un tema que tinc constantment en revisió, cosa que ja deixa entendre que avui l'exposaria molt diferentment» (Badia i Margarit, 2004, p. 65).

Un tema que, tanmateix, ja no va tornar a tractar de manera específica i en què, com hem assenyalat, cal tenir ben present que —de la mateixa manera que la filiació romànica del català, com a llengua galloromànica o hispanoromànica— havia perdut força en l'àmbit de la lingüística històrica i ja no n'era una qüestió central.¹¹

3. ELS PRIMERS TEXTOS

Com ja s'ha dit, en alguns casos Badia tracta sobre els primers textos de la llengua catalana sense fer-ho de manera exclusiva, com a punt central de l'estudi, sinó en relació amb el procés de diferenciació del llatí i posteriorment amb l'establiment d'un nou codi escrit, com en el cas de «L'Alt Urgell i el català occidental naixent» (2004 [1980, 1988]): «Penso, en canvi, en els documents i altres testimonis lingüístics escrits volgudament en romanç, és a dir, amb la intenció d'escriure “diferent” del llatí» (Badia i Margarit, 2004, p. 133).

Tanmateix, era un tema que li interessava, com ho vam poder comprovar als seus cursos de doctorat i en algun treball com «Comunicació verbal entre romanç i llatí a l'època d'origens de la llengua» (2004 [1986]). Precisament aquest és un estudi molt interessant, poc difós fins a la inclusió al volum de la Universitat de València de l'any 2004, ja que correspon a la seva intervenció a la *Festa acadèmica en homenatge als doctors Badia i Margarit, Bastardas, Carratalà i Moreu-Rey* de la Universitat de Barcelona, en què Badia analitza un aspecte controvertit dels primers textos: el grau de coneixement del llatí per part de la població no instruída.

Aquesta era una qüestió en què històricament hi ha hagut dues visions contraposades: la dels qui creien que el coneixement del llatí encara devia ser important durant el període arcaic de la llengua catalana i la dels qui pensaven que aquest havia de ser pràcticament nul, de manera que les parts en llatí incloses en

9. A la «Lectio» assenyalava breument com mantindria en bona mesura el seu plantejament sobre la funció de la romanització (en què distingiria entre *romanització* i *llatinització*), però no tant en la funció desromanitzadora de l'àrab: «penso que estava menys desencertat amb la “romanització amb matisos” que amb la “desromanització per l'arabisme”» (Badia i Margarit, 2004, p. 46).

10. Així mateix, en la «Lectio» pronunciada per Badia, i publicada pràcticament com a introducció del llibre, exposa de manera nítida el manteniment de l'interès per aquest tema: «Déu sap si un dia jo podré encara reprendre i recapitular el tema estimat, com és avui el meu fervent desig» (2004, p. 46).

11. «L'eufòria es mantingué encesa i tensa durant vuit o deu anys i, sumant les aportacions alienes i les meves respostes, el balanç dóna un saldo altament positiu.» (Badia i Margarit, 2004, p. 46).

la documentació feudal, molt nombrosa precisament per les característiques d'aquella societat, no eren enteses per la població, i així els escrivans havien de fer-hi una tasca gairebé d'intèrprets:

[...] la idea més admesa: que una sòlida barrera separava el llatí (de la gent de cultura) i el romanç (del poble analfabet). Jo mateix m'havia expressat així durant anys, en els meus cursos universitaris. Si algú que els hagués freqüentats temps ha es troba avui ací, me'n sentirà ara una matisació significativa. En efecte, un examen atent de la documentació a l'abast palesa que la gent il·letrada no era tan indiferent al llatí com ens ho imaginàvem. (Badia i Margarit, 2004, p. 124)

4. LA LLENGUA LITERÀRIA MEDIEVAL

Com apuntàvem al principi, un segon gran eix dels estudis de Badia són els processos de codificació del català al llarg de la història amb la finalitat d'establir una llengua de cultura, un aspecte amb el qual en bona mesura es podria identificar la tasca de Badia mateix.¹²

I de manera molt coherent amb la percepció històrica de la situació de plenitud de la llengua catalana medieval, molts dels seus treballs es dediquen a la llengua d'aquell període, i principalment a Ramon Llull, que ha estat considerat tradicionalment un element primordial en l'establiment i la difusió del model de llengua escrita que acabarà ocupant pràcticament tots els camps dels registres formals.

Els treballs sobre la llengua de Llull i el seu paper en el que s'havia qualificat com a *creació* de la llengua literària («Entorn de la formació de la llengua literària» (1988 [1982])) són nombrosos, i a banda d'estudis sobre aspectes concrets (com «Els orígens de la frase catalana» (1973)), també va participar en l'estudi de conjunt de la llengua lulliana amb Francesc de B. Moll («La llengua de Ramon Llull» (2004 [1960]))¹³ i encara es va aventurar en aspectes més complexos, com la recerca de dialectalismes a l'obra de Llull («Dialectalismes baleàrics en Ramon Llull? Una qüestió de mètode» (2004 [1979, 1988])).

En aquest darrer treball, Badia va tornar a ser l'impulsor d'un debat molt viu i controvertit, ja que va plantejar la possibilitat que existissin dialectalismes al

12. «Badia contribuí eficaçment a equiparar la llengua catalana amb les altres llengües romàniques en situació de normalitat cultural» (Badia, 2004, p. 16); «sabem que el guiaven sobretot una inspiració patriòtica, una actitud de servei, el desig de contribuir a fer de la cultura catalana una opció capdavantera» (Ferrando, 2016, p. 42).

13. La «Introducció» d'aquest treball es va publicar amb el títol *Ramon Llull, creador de la prosa catalana* (Badia i Margarit, 1973c, p. 29-43) i la tercera, «III. La frase», es va publicar com a l'article «Contribució a la sintaxi de Ramon Llull» al volum d'*Anthropos* (Badia i Margarit, 1988, p. 69-82).

segle XIII —i, per tant, molt abans del que habitualment han cregut els especialistes en dialectologia o en llengua medieval—, un plantejament en què Badia valorava com a dialectalismes unes formes que la majoria d'investigadors consideren arcaïsmes des del punt de vista actual.

D'acord amb la valoració del català medieval com a llengua de cultura, els treballs de Badia no es limiten a l'obra de Lull, sinó que també hi estudia aspectes tant de la llengua de la literatura —de la prosa de les cròniques reials («Coherència i arbitrarietat de la substitució lingüística dins la *Crònica* de Jaume I» (2004 [1987])) i de les traduccions («La versió catalana de la “Divina comèdia” d'Andreu Febrer», dins *La llengua catalana ahir i avui* (1973))— com la de la cúria i la Cancelleria Reial («Calcs lingüístics en les lletres reials escrites per Johan de Coloma, secretari de Ferran el Catòlic de 1483 a 1510» (2004 [1967, 1988])).

5. L'HUMANISME

El pas de l'edat mitjana a l'època moderna és un període que també va atraure l'interès de Badia, un moment en què les llengües properes van redactar les primeres gramàtiques, mentre que el català no va seguir aquest procés, de manera que, malgrat l'existència encara d'una literatura brillant, no va accedir a la codificació o la fixació d'un nou model, en un moment en què la situació política li començava a ser desfavorable i en què es feien visibles les variacions dialectals.

En aquest mateix sentit, Badia centra el seu interès sobretot en les *Regles d'esquivar vocables* perquè és el text de caràcter correctiu que reflecteix uns criteris per a la fixació d'un model de llengua escrita malgrat que no és una gramàtica, un text que per mitjà de les correccions mostra tant els canvis i fluctuacions de la llengua com una proposta basada en el que seria una llengua urbana enfront del *sermo rusticus* que trobem per exemple a la *Brama dels llauradors de l'Horta de València*.

Badia inicia l'estudi de les *Regles* l'any 1950 (amb la publicació de tres articles al *Boletín de la Academia de Buenas Letras de Barcelona* entre el 1950 i el 1953) que culminarà l'any 1999 amb el llibre *Les 'Regles de esquivar vocables' i «la qüestió de la llengua»*, una obra que, més enllà de l'aspecte concret del debat sobre l'autoria del text, conté una informació cabdal per a la lingüística històrica catalana en un moment històric clau.

Un tema que fins i tot reprendrà després de la publicació d'aquesta obra, que ja semblava definitiva, a *325 regles d'esquivar vocables a la cerca d'autor* (2004 [2003]).

A banda de treballs en què també fa referència a les *Regles* («Defensa i il·lustració de la llengua catalana a la fi del segle XV» (2004 [1991])), també va estudiar la posició lingüística de Cristòfor Despuig («Cristòfor Despuig: ideologia i llengua» (2004 [2003])) i «La preocupació per la llengua entre els segles XV i XVI» (2004 [1995])).

6. LA CONSTRUCCIÓ D'UNA LLENGUA MODERNA DE CULTURA

Un dels moments més significatius de la codificació del català com a llengua de cultura és naturalment el procés de normativització del començament del segle xx, un tema que Badia va tractar àmpliament, sobretot centrat en la figura i l'obra de Pompeu Fabra. Podríem dir que, a mesura que la situació política va fer possible que s'anessin tractant temes d'història de la llengua de caràcter més extern i més modern, es van iniciar i incrementar els treballs sobre Fabra: «El català des de Pompeu Fabra a Carles Riba» (1964*d*), «Pompeu Fabra, signe d'unitat» (2004 [1968, 1969, 1973]) i «Pompeu Fabra i la restauració de la llengua catalana» (2004 [1982, 1986, 1988]).¹⁴

L'interès de Badia, però, va més enllà de la figura de Fabra i estudia molts dels aspectes més significatius d'aquest procés i d'aquell període, com el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana («El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana com a precedent de la normativa composicional» (2004 [1993])), la situació de la llengua en el projecte de Prat de la Riba («Enric Prat de la Riba i la llengua catalana» (2004 [1987])), el procés de normalització («Paral·lisme entre normalització lingüística i nacionalisme a Catalunya» (2004 [1985, 1988])), les dificultats de la reforma ortogràfica («El procés d'unificació de l'ortografia catalana» (2004 [1997])) o de la tria d'un model respecte de la diversitat dialectal de la llengua («Antoni M. Alcover: unitat i diversitat de la llengua» (2004 [1977])), uns temes que s'interrelacionen al llarg dels treballs i que resulten bàsics per entendre el procés de normativització i normalització del català i la complexitat i la dificultat que van presentar en aquell moment.

Com indicàvem, l'interès de Badia pel procés de codificació de la llengua catalana perquè assoleixi plenament l'estatus de llengua de cultura passa diferents períodes i és una mostra més del gran abast dels seus interessos i de la seva àmplia recerca dins la lingüística històrica, però també en relació amb la llengua catalana en general.

7. BADIA I LA DOCÈNCIA

Hi ha, però, un aspecte fonamental que va més enllà de la recerca i les publicacions de Badia en el camp de la lingüística històrica, i en tots els camps. Germà Colón ho recordava a l'article titulat precisament «El Dr. Badia y la lingüística històrica», un treball breu, de l'any 1988, en un moment en què Badia encara ha-

14. Aquest treball correspon a un discurs pronunciat l'any 1982 en la commemoració del cinquantè aniversari del *Diccionari general de la llengua catalana* i que es va publicar posteriorment (el 1982 mateix i després el 1986 i el 1988) amb el títol de «Pompeu Fabra i la reconstrucció de la llengua catalana» (1988 [1982]).

via de fer molta feina: «Badia ha sido para generaciones de futuros romanistas un profesor socrático. Sus enseñanzas orales echaron raíces en muchos» (Colón, 1988, p. 49).

Colón remarcava que no hem de pensar o centrar-nos només en l'obra, en els treballs publicats per Badia, perquè una part primordial de la seva tasca va ser la docència, tant el que va ensenyar a les aules com el que va vehicular oralment en conferències, en debats, etc. La docència i el mestratge que han guiat tants d'altres investigadors que li han estat deixebles, com li reconeixia Germà Colón mateix.

Colón considerava que la formació en l'àmbit de la gramàtica històrica, ja de bon començament amb la realització de la seva tesi doctoral sobre les formes provinents d'*ibi* i *inde*, va marcar com Badia es va enfrontar a la resta de disciplines que va tractar, és a dir, des d'una metodologia de treball basada en el positivisme, com les lleis de la gramàtica històrica: «Más de una vez, leyendo cualquier ensayo suyo sobre un determinado aspecto de la última lingüística, he visto surgir el viejo profesor de gramática histórica» (Colón, 1988, p. 49).

Precisament vaig viure en primera persona la docència de Badia, ja professor emèrit, al començament dels anys noranta, en els cursos de doctorat. Un Badia que, malgrat la teòrica jubilació a la universitat (però en plena presidència de la Secció Filològica), era una demostració d'empenta i energia, que a vegades arribava tard i d'altres marxava d'hora perquè tenia molta feina a fer i no parava, sempre amunt i avall. Uns cursos que van incidir de ple en els dos eixos de la lingüística històrica a què ens hem referit: un de dedicat, amb passió, a resseguir la distribució dels articles provinents d'*ille* i d'*ipse* en els primers textos, per trobar aquesta bicefàlia de la llengua des del naixement i les primeres mostres escrites; i l'altre, centrat, com no podia ser d'altra manera en aquell moment, en les *Regles* i el valor que tenien com a formulació d'un model de llengua urbana i podríem dir que «moderna» enfront del *sermo rusticus* i dels models més rurals que trobem representats en la *Brama dels llauradors de l'Horta de València*.

8. A TALL DE CONCLUSIÓ

Molts dels treballs de Badia sobre lingüística històrica se situen sobretot a les primeres etapes de la seva vida investigadora, de manera que la majoria dels seus estudis en aquest camp corresponen a publicacions fins als anys vuitanta (des de la versió catalana de la gramàtica històrica o el llibre sobre la formació de la llengua catalana —ambdós del mateix any, 1981— fins a la majoria d'estudis que repassem en aquest treball), llevat bàsicament del treball final sobre les *Regles*, de l'any 1999.

No hi ha, doncs, una obra de Badia de la seva darrera etapa que aplegui una versió actualitzada de la seva recerca, de les seves hipòtesis i del seu ideari en

aquestes disciplines. Per això, per poder conèixer, encara que sigui molt parcialment, com va anar evolucionant la visió de Badia de molts dels temes que havia anat tractant al llarg dels anys, resulta fonamental el volum *Moments clau*, perquè, malgrat que els textos inclosos reproduïen els treballs originaris sense canvis, sí que inclouen —per mitjà de notes— uns comentaris breus de Badia.¹⁵ Aquestes notes assenyalen, de manera concisa, que en el moment de la publicació d'aquell volum en alguns aspectes la seva visió havia anat canviant —molts dels textos inclosos havien estat publicats uns vint anys abans— i que al començament del segle XXI en tenia una opinió més matisada, que, a més, aleshores hauria expressat també de manera més mesurada («Tema també vist avui per mi amb una certa circumspècció», p. 109; «Cal relativitzar un xic la barrera que tradicionalment hem dit que separava el romanç del poble i el llatí dels entesos», p. 123; «no sense insinuar que jo potser faria canvis importants en la consideració del tema», p. 365).

No vam tenir, doncs, la sort de poder conèixer de manera explícita i desenvolupada els canvis que Badia indicava que s'havien produït en la seva visió, però, si més no, aquestes breus notes permeten tenir constància d'alguns dels canvis que s'hi havien produït i que havien portat, per exemple, a una percepció més relativa d'alguns dels aspectes relacionats amb la seva hipòtesi sobre la funció dels subtrats i la romanització en la formació de la llengua catalana i la distribució dialectal.

BIBLIOGRAFIA¹⁶

- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1947). «Los complementos pronominalo-adverbiales derivados de IBI e INDE en la península Ibérica». *Revista de Filología Española, Anejo* [Madrid: CSIC], núm. 38.
- (1950). «“Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols”: Unas normas del siglo xv sobre pureza de la lengua catalana. I. Introducción». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, núm. xxiii [Barcelona], p. 137-152.
- (1951). *Gramática histórica de la lengua catalana*. Barcelona: Noguer.
- (1951-1952). «“Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols”: Unas normas del siglo xv sobre pureza de la lengua catalana. II. Fonética del texto». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, núm. xxiv [Barcelona], p. 83-116.

15. «En principi, els articles recopilats són reproducció fidel de les versions publicades en el lloc i la data en què aparegueren (i que s'indiquen en cada cas). De totes maneres, no deixarem d'explicar-ne breument les circumstàncies, cosa que ajudarà a comprendre'n la intenció, el to, el contingut, l'opunitat, eventualment algunes (presumptes) omissions (o insercions) i el mateix redactat i to» (Badia i Margarit, 2004, p. 59-60).

16. La bibliografia ha estat introduïda a partir de la darrera versió del treball citat perquè és la que en conté la versió més actualitzada i hi incorpora, quan n'hi ha —com és palès en el cas dels articles inclosos a *Moments clau de la història de la llengua catalana*—, els comentaris o notes de Badia. Les dates entre claudàtors indiquen l'any de les publicacions anteriors del mateix treball.

- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1953). «“Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols”:
Unas normas del siglo xv sobre pureza de la lengua catalana. III. Morfología y sintaxis». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, núm. xxv [Barcelona], p. 145-163.
- (1959-1960). «L’articulació de la c’ en català primitiu, i la seva acció en el procés CE’ > CI’
(Complement a una llei fonètica catalana observada fa poc temps)». *Estudis Romànics*, núm. 7,
p. 1-9.
- (1964a). *Llengua i cultura als Països Catalans*. Barcelona: Edicions 62.
- (1964b). «El català i les altres llengües romàniques». A: *Llengua i cultura als Països Catalans*.
Barcelona: Edicions 62, p. 11-29.
- (1964c). «El català, entre Gallo-Romània i Ibero-Romània». A: *Llengua i cultura als Països
Catalans*. Barcelona: Edicions 62, p. 31-51.
- (1964d). «El català des de Pompeu Fabra a Carles Riba». A: *Llengua i cultura als Països
Catalans*. Barcelona: Edicions 62, p. 97-104.
- (1973a). *La llengua catalana ahir i avui*. Barcelona: Curial.
- (1973b). «Els orígens de la frase catalana». A: *La llengua catalana ahir i avui*. Barcelona:
Curial, p. 11-28.
- (1973c). «Ramon Llull, creador de la prosa catalana». A: *La llengua catalana ahir i avui*.
Barcelona: Curial, p. 29-43.
- (1973d). «La versió catalana de la “Divina Comèdia” d’Andreu Febrer». A: *La llengua cata-
lana ahir i avui*. Barcelona: Curial, p. 44-101.
- (1973e). «Moments crucials en la vida i en l’obra de Pompeu Fabra». A: *La llengua catalana
ahir i avui*. Barcelona: Curial, p. 107-114.
- (1973f). «Els tres factors de la reforma lingüística del català». A: *La llengua catalana ahir i
avui*. Barcelona: Curial, p. 116-126.
- (1981). *La formació de la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montser-
rat.
- (1986). «Pompeu Fabra i la reconstrucció de la llengua catalana». A: *Llengua i poder*. Barce-
lona: Laia, p. 179-192.
- (1988 [1984]). «L’acció del substrat i la formació de la llengua catalana». *Anthropos, Suple-
mentos*, 6, p. 29-36.
- (1988 [1979, 1988]). «Fronteres dialectals i fronteres comarcals». *Anthropos, Suplementos*, 6,
p. 37-42.
- (1988 [1983]a). «Sobre els elements medievals en la formació de la llengua catalana». *Anthro-
pos, Suplementos*, 6, p. 43-48.
- (1988 [1982]). «Entorn de la formació de la llengua literària». *Anthropos, Suplementos*, 6,
p. 52-58.
- (1988 [1983]b). «Tradició gramatical i realitat lingüística. A propòsit de la *Grammatica
cathalana*, de Josep Ullastra». *Anthropos, Suplementos*, 6, p. 95-99.
- (1988 [1981]). «Baldri Reixac i la història de la llengua catalana». *Anthropos, Suplementos*, 6,
p. 99-101.
- (1999). *Les ‘Regles de esquivar vocables’ i ‘la qüestió de la llengua’*. Barcelona: Institut d’Es-
tudis Catalans.
- (2004). *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València.
- (2004 [1984, 1988]). «L’origen de la llengua catalana». A: *Moments clau de la història de la
llengua catalana*. Universitat de València: València, p. 65-96.

- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (2004). «Entorn del concepte de “romanització”. A propòsit dels orígens de la llengua». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 97-107.
- (2004 [1989]). «La llengua catalana mil anys ha: dues fronteres internes que no separen». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 109-122.
- (2004 [1986]). «Comunicació verbal entre romanç i llatí a l'època d'orígens de la llengua». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 123-128.
- (2004 [1980, 1988]). «L'Alt Urgell i el català occidental naixent». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 129-153.
- (2004 [1991]a). «Occità i català: raons històrico-lingüístiques d'una separació». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 154-180.
- (2004 [1960]).¹⁷ «La llengua de Ramon Llull». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 183-287.
- (2004 [1979, 1988]). «Dialectalismes baleàrics en Ramon Llull? Una qüestió de mètode». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 289-313.
- (2004 [1987]a). «Coherència i arbitrarietat de la substitució lingüística dins la *Crònica de Jaume I*». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 315-342.
- (2004 [1967, 1988]). «Calcs lingüístics en les lletres reials escrites per Johan de Coloma, secretari de Ferran el Catòlic de 1483 a 1510». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 343-361.
- (2004 [1991]b). «Defensa i il·lustració de la llengua catalana a la fi del segle xv». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 365-376.
- (2004 [2003]a). «325 regles d'esquivar vocables a la cerca d'autor». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 377-419.
- (2004 [1995]). «La preocupació per la llengua entre els segles xv i xvi». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 421-437.
- (2004 [2003]b). «Cristòfor Despuig: ideologia i llengua». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 439-473.
- (2004 [1982, 1986, 1988]).¹⁸ «Pompeu Fabra i la restauració de la llengua catalana». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 477-487.
- (2004 [1985, 1988]). «Paralelisme entre normalització lingüística i nacionalisme a Catalunya». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 489-500.
- (2004 [1993]). «El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana com a precedent de la normativa composicional». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 501-515.

17. La «Introducció» d'aquest treball es va publicar amb el títol «Ramon Llull, creador de la prosa catalana» (1973c, p. 29-43) i la tercera, «III. La frase», es va publicar com a l'article «Contribució a la sintaxi de Ramon Llull» al volum d'*Anthropos* (1988, p. 69-82).

18. En les tres publicacions prèvies amb el títol «Pompeu Fabra i la reconstrucció de la llengua catalana».

- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (2004 [1997]). «El procés d'unificació de l'ortografia catalana». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 517-538.
- (2004 [1977, 1986]). «Antoni M. Alcover: unitat i diversitat de la llengua». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 539-542.
- (2004 [1968, 1969, 1973]). «Pompeu Fabra, signe d'unitat». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 543-549.
- (2004 [1987]b). «Enric Prat de la Riba i la llengua catalana». A: *Moments clau de la història de la llengua catalana*. València: Universitat de València, p. 551-562.
- COLÓN, Germà (1988). «El Dr. Badia y la lingüística històrica». *Anthropos*, núm. 81 (febrer), p. 49-50.
- FERRANDO, Antoni (2016). «Les aportacions d'Antoni M. Badia i Margarit a la lingüística històrica i a la història de la llengua». A: *Antoni M. Badia i Margarit: Sessió en memòria*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 41-50.